

kuitenkin asettaa kyseenalaiseksi hyvin perustellulla tavalla puuttuen sekä teorian ongelmiin (muodin, yleiskulttuurin ja nuorisokulttuurin käsitteiden ja käytön probleemi) että Soramäen sen tueksi esittämän empirian ohuuteen.

Jos käsillä olevaa raporttia yhdistää se myönteinen piirre, että se *problematisoi* kansallisen kulttuurin käsitettä, on muistutettava myös eräästä puutteesta: se miten "paikalliset, kansalliset ja kansainväliset kulttuurin tasot vaikuttavat toisiinsa ja ovat riippuvaisia toisistaan" (Littunen, s. 59) - ydinkysymys! - jää koelmassa vaille *kehittelyä*. Ongelma odottaa yhä ratkaisuaan.

Lukija jää kaipaamaan myös lisää konkreettisia tarkasteluja kulttuurien vuorovaikutuksesta. Paljon tällaista tutkimusta ei Suomessa tosin ole tehty, mutta juuri siksi olisi ollut mielenkiintoista kuulla tuloksia vaikkapa Turun yliopiston historian laitoksella käynnissä olevasta amerikkalaiskulttuurin tuloa Suomeen käsittelevästä projektista.

Heikki Hellman

KIRJALLISUUS

LENIN, V.I. Artikkelista 'Arvostelevia huomautuksia kansallisuuskysymyksestä'. Teoksessa LENIN, V.I. *Kirjallisuudesta ja taiteesta*. Moskova, Kustannusliike Edistys, 1973 (1913), s. 77-96.

MALMBERG, Tarmo. Viestintä ja kulttuuri. Tekstejä viestinnän teorian ja tutkimuksen kulttuuriteoreettisista perusteista (1978-1981). *Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, Julkaisuja*, sarja C: 2, 1981.

PALDÄN, Leena. Kulttuuritutkimus brittiläisittäin. *Sociologia*, 17 (4), 1980, s. 303-307.

PALMGREN, Raoul. *Suuri linja. Arvidsonista vallankumouksellisiin sosialisteihin: kansallisia tutkimuksia*. Helsinki, Kansankulttuuri, 1976 (1948).

SORAMÄKI, Martti. Joukkoviihde muotina. Monikansallisen viihdeteollisuuden sosiologista tarkastelua. Tiedotusopin lisensiaattityö, Tampereen yliopisto, 1980.

Klassikot lehdistöstä

Marx und Engels über die Presse 1839-1895. Chrestomathie. Karl-Marx Universität Leipzig, Sektion Journalistik 1975. Teil I-II, 732 s.

Vallankumouksellisen työväenluokan ja kommunistisen lehdistön kehitys on erottamattomasti sidoksissa Karl Marxin ja Friedrich Engelsin nimiin. Yhdessä marxismien perustajat edustivat ensimmäisinä uudentyyppistä journalismia, joka pyrki muuttamaan säännöllisesti ilmestyvän lehdistön työväenluokan luokkataistelun aseeksi, uuden maailmankatsomuksen levittämisen, työväenjoukkojen poliittisen valistamisen ja kasvattamisen välineeksi ja keinoksi niiden järjestämiseksi luokaksi.

Marxin ja Engelsin käytännöllinen ja teoreettinen journalistinen työ merkitsee käännekohtaa journalismin historiassa. Tämä on proletaarisen lehdistön kehitystä erittelevän marxilais-leniniläisen tutkimuksen peruslähtökohta. Tämä muodostaa myös olennaisen motiivin Karl Marxin ja Friedrich Engelsin lehdistöstä esittämien lausuntojen, johtopäätösten ja periaatteiden lukemiston julkaisemiselle.

Lukemiston venäjänkielisen alkuperäisteoksen laatija, dosentti S.M. Gurevič toteaa esipuheessaan, että Marxin ja Engelsin lausunnot muodostavat suljetun peruskäsitysten ja ajatusten järjestelmän journalismin roolista ja tehtävästä, periodisen lehdistön olemuksen ja kehityksen lainalaisuuksista sekä journalistisen työn eri puolista. Tämä klassikoiden henkinen perintö muodostaa perustan, jolle koko vallankumouksellisen marxilaisen, proletaarisen ja sosialistisen journalismin järjestelmä on pystytetty. Marx ja Engels eivät kuitenkaan koskaan kehittäneet mitään erityistä "lehdistäteoriaa".

Tässä arvostelussa kiinnitetään huomiota vain joihinkin olennaisiin aspectteihin, jotka ovat 'johdettavissa' lukemistoon sisältyvistä lehdistön tehtäviä käsittelevistä klassikoiden eri teosten ja artikkeleiden otteista sekä kirjeenvaihdosta. Merkittäviä ovat tällöin Marxin ja Engelsin ajatukset journalismin paikasta luokkayhteiskunnassa ja lehdistön merkityksestä yleensä yhteiskun-

nallisessa elämässä. Marx viittaa jo varhaistuotannossaan - jolloin hän oli vielä vallankumouksellinen demokraatti - siihen, että lehdistöllä - kuten muillakin yhteiskunnan instituutioilla - on omat "sisäiset kehityslakinsa", joille sen toiminta on alistainen ja että se kehittyy "sen olemukseen perustuvien" vaiheiden kautta. Marx kirjoitti, että lehdistön kehitystaso vastaa aina kansan yhteiskunnallisen kehityksen tasoa ja että lehdistö on kansan "henkinen peili".

Marxin lausunnot lehdistön tehtävästä todellisuuden heijastamisen sekä yhtenä tärkeimmistä poliittisen taistelun, yhteiskunnallisen itse-tietoisuuden muodostuksen ja kehittämisen välineenä tekee mahdolliseksi selvittää lehdistön syntymisen yhteiskunnalliset syyt. Karl Marx lähestyi jo 1840-luvun alussa yleisen mielipiteen muodostumisen monimutkaisen dialektisen prosessin todellista tieteellistä ymmärtämistä selittämällä lehdistön roolin yhtäältä yhdeksi yleisen mielipiteen muodostuksen välineeksi ja samalla sen tuotteeksi.

Marxilais-leniniläisen publisistiikan teorian kehittämisen kannalta on suuri merkitys Marxin ja Engelsin yhteisen teoksen, "Saksalaisen ideologian" (1845/46) perussisällöllä ja "Kommunistisen puolueen manifestissa" (1848) sekä "Kansantaloustieteen arvostelun" alkusanoissa (1859) sekä muissa teoksissa kehitetyillä ajatuksilla ideologian luokkaluonteesta, hallitsevan luokan herruudesta ei vain aineellisen tuotannon välineisiin, vaan myös henkisen tuotannon ja "ajatusten jaon" keinoin ja yleensä kulttuurin tuotannon alueeseen. Toteamus, että jonkin aikakauden hallitsevat ajatukset ovat hallitsevan luokan ajatuksia, antaa ohjelmallisen peruslähtökohdan koko sen ideologisen tuotannon ja jaon "sääntelyn" luokkaolemuksen ymmärtämiselle, jollaiseksi lehdistö ja sitä täydentämään myöhemmin syntyneet muut joukkotiedotusvälineet ovat muodostuneet.

Lukemistoon valitusta aineistosta käy selkeästi ilmi perustelut vallankumouksellisen lehdistön proletarisen puoluekantaisuuden periaatteelle, jota V.I. Lenin on kehittänyt eteenpäin mm. teoksessaan "Puoluejärjestö ja puoluekirjallisuus". Jo ennen Kommunistisen manifestin julkai-



Karl Marx ja Friedrich Engels sekä Marxin tyttäret Laura, Eleanor ja Jenny Lontoossa toukokuussa 1864

semistä Marx ja Engels viittaavat puoluelehdistön erikoispiirteisiin. Saksalaisen pikkuporvarillisen demokraatin, Karl Heinzenin kanssa käymässään polemiikissa Friedrich Engels muotoilee v. 1847 puoluelehdistön edessä olevat tehtävät. Artikkelissaan "Kommunistit ja Karl Heinzen" - mikä julkaistiin "Deutsch-Brüsseler-Zeitungissa" - hän kirjoittaa, että tällaisen lehdistön täytyy puolustaa ja perustella sen puolueen vaatimuksia, jonka etuja se ilmentää. Samalla sen täytyy taistella puolueensa vihollisia vastaan, torjua ja vastustaa niiden esittämiä vaatimuksia ja väitteitä.

Eräs vallankumouksellisen puoluekantaisuuden ilmaus on työväenluokan journalismin tieteellisyys, "mikä muodostaa marxilaisuuden olemuksen, sen elävän hengen: konkreettisen tilanteen konkreettisen erittelyn" (V.I. Lenin). Marx ja Engels antavat uudenlaatuisten perustelujen lehdistölle asettuville korkeille sisällöllisille vaatimuksille. He korostavat yhä uudelleen, että proletarisen lehdistön toimintalinja on perusteltava tieteellisen maailmankatsomuksen pohjalta. Vain siten se voi muodostua puolueen todelliseksi "taistelulipuksi". Kun Friedrich Engels ilmoitti v. 1877 Marxille kieltäytyvänsä avusta-

masta saksalaisen sosiaalireformistin, Höchbergin perustamaa "Die Zukunft"-aikakauslehteä, hän totesi, että "ilman aivan määrättyä tieteellistä suuntaa" on mahdotonta julkaista sosialistista tieteellistä aikakauslehteä tai jotain muuta todella vallankumouksellista lehteä. Marxille ja Engelsille tämä määrätty tieteellinen suunta oli myös journalismin alueella heidän kehittämänsä tieteellisen kommunismin teoria.

Ajankohtaista arvoa on aineistoilla, jotka koskevat opportunistin kanssa käytyjä moninaisia välienselvittelyjä lehdistön palstoilla. Tähän liittyen on perustava merkitys kirjeellä, jonka Marx ja Engels lähettivät syyskuun puolivälissä 1879 Bebelille, Liebknechtille ja muille Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen johtajille ja joka liittyi puolueen pää-äänenkannattajan, "Der Sozialdemokratin" julkaisemiseen Bismarckin hallituksen toimeenpaneman sosialistilain aikana. Juuri tässä "kiertokirjeessä", joka on tullut tunnetuksi teoreettisen sisältönsä ansiosta, on erityisen selvästi luettavissa, että marxisin perustajat tarkastelivat journalistista toimintaa elimellisenä osana käytännöllis-vallankumouksellista puolueetyötä ja että publisistiikka kuului aina ja pysyvästi heidän teoreettiseen ja käytännölliseen kokonaistoimintaansa.

S.M. Gurevič'in toimittama lukemisto, joka osoittaa julkaisijan erinomaiseksi Marxin ja Engelsin koko tuotantojen tuntijaksi, on eri lukuihin johdattavine kommentteineen ja liitteineen tarkoitettu lähinnä journalistiikan opiskelijoille. Mutta se voi mielestäni lukuisten työväenluokan journalistisen käytännön välittömiin kysymyksiin tarttuvien aiheiden ansiosta, kuten esim. joukkosidonnaisuus ja kansanomaisuus, kielenkäyttö ja tyyli, työväenluokan äänenkannattajien kansainvälinen yhteistyö, muodostua yhtä hyvin hyödylliseksi käsikirjaksi ammattitaitoaan kohottamaan pyrkivälle toimittajalle työväenluokan luokketuja ajavassa lehdistössä.

Lukemiston venäjänkielinen alkuperäisteos ilmestyi v. 1972 Moskovan valtionyliopiston journalistiikan tiedekunnan ulkomaiden kommunistisen ja työväenlehdistön historian oppituolin opetusohjelmaan liittyvänä. Klassikoiden alkuperäistekstit on otettu Dietz Verlagin julkaisemista Karl

Marxin ja Friedrich Engelsin teoksista (Werke, Band 1-39, Berlin 1956-68).

Lukemisto on julkaistu kahtena erillisenä niiteenä ja aineisto on ryhmitelty seitsemään kronologisesti etenevään lukuun. Luku 1 (maaliskuu 1839 - elokuu 1844) sisältää mm. Marxin tärkeät lausunnot demokraattisen lehdistön tehtävistä, jotka julkaistiin "Rheinische Zeitungissa". Lukuun 2 (syyskuu 1844 - helmikuu 1848) on otettu olennaiset kohdat "Saksalaisesta ideologiasta" sekä Kommunistien liiton ja Kommunistisen manifestin syntyäikoihin liittyvät kirjoitukset. Marxin ja Engelsin merkittävä panos vallankumoukselliselle journalismille "Neue Rheinische Zeitungin" ilmestymisajoilta - porvarillis-demokraattisen vallankumouksen olosuhteissa v. 1848/49 - tulee näkyviin laajasta 3. luvusta (maaliskuu 1848 - joulukuu 1852). Tästä, siihen asti "ylittämättömästä vallankumouksellisen työväenluokan äänenkannattajasta" (V.I. Lenin) otetut kirjeet ja erityisesti artikkeleiden katkelmat luonnehtivat tuona ajanjaksona luotuja sosialistisen journalismin perusteita. Luku 4 (tammikuu 1853 - elokuu 1864) heijastaa Marxin ja Engelsin ponnisteluja heidän yrittäessään käyttää hyväkseen syvän taantumuksen vuosina porvariston edistykseksiä liberaalisia ja demokraattisia lehtiä yhteiskunnallisten "päiväntapahtumien" selittämiseen työväenluokan tieteelliseltä näkökannalta. 5. luvun aineistoa (syyskuu 1864 - kesäkuu 1873) hallitsevat Ensimmäisen Internationaalin merkitys kansainväliselle työväenlehdistölle ja lehdistön ansiot ensimmäisten kansallisten marxilaisten joukkopuolueiden muodostamiselle - Saksan sosiaalidemokraattinen työväenpuolue perustettiin Eisenachissa 1869. Luvun 6 aineisto ulottuu Haagin v. 1872 kongressista, jossa tehtiin päätökset työväenliikkeessä ilmennytta lahkolaisuutta ja reformistisuutta vastaan, aina Karl Marxin kuolemaan asti (kesäkuu 1873 - maaliskuu 1883). Viimeinen luku (huhtikuu 1883 - elokuu 1895) heijastaa sitä korkeata arvonantoa, mitä Friedrich Engels nautti kansainvälisessä työväenliikkeessä tieteellisen kommunismin toisena perustajana. Työväenliikkeen johtohenkilöille ja lehtimiehille lähettämistään lukuisista kirjeistä voidaan arvioida tämän panoksen merkitystä.

Lukemiston liitteenä on neljä hakemistoa: Marxin ja Engelsin journalistinen toiminta päivämäärien tarkkuudella, lehdistön luettelo ilmesymisaikoinen, henkilörekisteri ja asiahakemisto. Erityisen hyvä on aakkosellinen lehdistöhakemisto, johon on liitetty lyhyt luonnehdinta kunkin lehden linjasta. Asiahakemisto jättää toimimisen varaa, eri käsitteiden ja termien keskinäisiä suhteita ei ole selitetty. Voidaan myös kritisoida usein hieman epäyhtenäisesti tehtyjä siirtymiä yksittäisissä tekstikatkelmissa, mistä johtuen alkuperäistekstin sisäiset suhteet jäävät epäselviksi eräissä tapauksissa puuttuvien huomautusten takia.

Tämän hyödyllisen dokumenttikokeelman suhteellisen nopea julkaiseminen saksaksi on käytännöllinen esimerkki neuvostotieteen hyödynnettävyydestä journalistiikan alueella. Prahassa päämajansa pitävä kansainvälinen lehtimiesliitto (IOJ) on julkaissut V.I. Leninin lehdistökäsityksiä koskevan kokoomateoksen (Lenin about the Press, Prague 1970 - myös saksaksi ja ranskaksi). Kansankulttuuri Oy on julkaissut hieman vastaavan työn (V.I. Lenin, Ideologinen työ, Pori 1970). Kumpikin viimeainituista teoksista on koottu lehdistö- ja puolue työn eri osa-alueiden käsitteiden perusteella eikä kronologisesti kuten nyt arvosteltu teos. Olisi paikallaan, että Marxin ja Engelsin lehdistöä koskevat lausunnot käännettäisiin myös suomeksi täydentämään Leninin erityisteosta. Tällöin olisi ehkä syytä laajentaa aineistoa kulttuurituotannon suuntaan ja järjestää aineisto aihepiireittäin.

Jyrki Jyrkiäinen

Veikko Pietilä

LAUSUNTO IRJA IDMANIN LISENSIAATTITYÖSTÄ "OLEMINEN, TIETÄMINEN JA JOUKKOTIEDOTUS"

Yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnalle

Olen tiedekunnan määräyksestä tarkastanut yht. kand. Irja Idmanin lisensiaattityöksi tarkoitetun tutkielman "Oleminen, tietäminen ja joukkotiedotus: tutkimus kolmesta suomalaisesta arkitietoisuusmuodosta ja niiden muotoutumisesta" ja esitän siitä lausuntonani kunnioittaen seuraavaa.

Työn tarkasteluun on tiedotusopilliselta kannalta luontevaa lähteä paikantamalla se alkusi tiedotusopillisen tutkimuksen kenttään. - Takavuosina tämä kenttä oli tapana jäsentää ns. Lasswellin kaavan avulla: kuka sanoo mitä millä välineellä kenelle ja millä vaikutuksella. Tämän mukaan erotettiin joukkotiedotuksen lähettäjään, sanomaan, välineeseen, yleisöön ja vaikutuksiin kohdistuva tutkimus. Nyt tarkasteltavana oleva työ sijoittuisi tässä kaavassa selvästi yleisö- ja vaikutustutkimuksen alueelle.

Kun suomalainen tiedotustutkimus 1960-luvulla siirtyi yhdysvaltalaistyypin joukkotiedotustutkimuksen eli ns. mediasosiologian tutkimulinjoille, merkitsi tämä juuri joukkotiedotuksen yleisöön ja vaikutuksiin kohdistuvan joukkotiedotuksen seuraamis- ja vastaanottotutkimuksen kohoamista keskeisimpään asemaan. Tämä tutkimus oli yleensä aika epäteoreettista siinä mielessä, että tutkimuksissa etsittiin induktiivisesti joukkotiedotuksen seuraamisen ja sen vaikutusten alueella vallitsevia empiirisiä säännönmukaisuuksia, joita sitten pyrittiin selittämään - sikäli kuin ylipäänsä ollenkaan - erilaisin ad hoc -hypoteesein. Tällaisena tutkimus oli myös sangen kaavamaista.

1970-luvun alkupuolella tiedotusopinikin alueelle levinnyt ns. positivismikritiikki aiheutti sen, että tämäntyyppinen epäteoreetti-